

تخت جمشید، که ایرانیان پارسه و یونانیان پرسپولیس میخواندندش، نه یک پایتخت سیاسی بلکه کانون ملی و نماد یکپارچگی شاهنشاهی نوپای هخامنشی بود. آنچه بنیانگذار تخت جمشید، داریوش بزرگ در نظر داشت، دولتی بود که در سایه اقتدار آن اقوام گوناگون با خصوصیات فرهنگی و سنتهای خاص خود و با حفظ زبان و مذهب و آئینهای خود به آرامش در کنار یکدیگر زندگی توانستند کرد. اصولی که بر پایه آنها شاهنشاهی ایران ۲۵۶۴ سال پیش بدست کورش کبیر بنیان نهاده شد، دگر بار در سنگ نبشته ای از داریوش متجلی میشود:

"من، داریوش شاه، ناتوانان را پشتیبان هستم و اجازه نخواهم داد که توانمندان به آنان بیداد روا دارند. ...ای مردم، به اراده اهورامزدا من، داریوش، از شما میخواهم که ناتوانان را پشتیبان باشید و در برابر توانمندان و توانگران بیدادگر بایستید."

روح اغماض، تسامح، دادگری و انساندوستی در دولتی که به رسالت اخلاقی خود نیک آگاه بود و خود پرچمدار این آرمانها بود، مبنایست در معماری و هنر آن نیز بازتاب میافت. مظهر اقتدار و عظمت شاهنشاهی ایران تخت جمشید بود و هنر آن اقوام و نژادهای گوناگون، از لیبی و اتیوپی و مصر تا هندوستان، از رودخانه دانوب تا رود سند، از کوهستانهای قفقاز تا دشتهای آسیای میانه و از دریاچه آرال تا خلیج فارس، همه را اطمینان بخش این نکته بود که صرفنظر از نژاد، مذهب، رنگ پوست و زبان، اعضا برابر یک جامعه بزرگند. داریوش معماران و هنرمندان را از چهارگوشه شاهنشاهی پهناورش گرد آورد تا با مصالح و فنون خاص خود و طرح ریزی و اجرای ایرانی بناهایی بیافرینند که تا آنزمان در جهان همتایی نداشتند و از نظر مقیاس و شکوهمندی و نیز ابداع فنون نوین معماری و ظرافت به کمال رسیده شان در زمره عجایب دوران باستان بشمار میروند. کتیبه تاریخی بیستون، به عنوان بزرگ ترین سند تاریخی و مبدا کشف خط میخی میلانی، بابلی و فارسی باستان، شامل نقش برجسته و کتیبه داریوش اول هخامنشی، نقش برجسته بلاش، نقش برجسته مهرداد دوم، تندیس هرکول سلوکی و دیواره مشهور فرهاد سنگ تراش، نیایشگاه ماد و ده ها اثر ارزنده دیگر میز می باشد. ویرانه های تخت جمشید در ۶۰ کیلومتری شمال شیراز و دامنه کوه «رحمت» واقع شده است. تخت جمشید را داریوش اول هخامنشی بنیان گذاشت. آثار باقیمانده در تخت جمشید عبارتند از: دروازه ملل، دروازه ناتمام، کاخ صد ستون، کاخ آپادانا، کاخ تچر، کاخ هدیش، کاخ اردشیر سوم، کاخ حرمسرا، کاخ خزانه ۶۵، دیوار دفاعی، کاخ مرکزی، پلکان ورودی، مقبره های هخامنشی ۶۶، سنگ نبشته ها و کتیبه های شاهان هخامنشی، عمارت چهارستونی پایین صَفّه و بقایای شهر هخامنشی (پارسه) در قسمت جنوبی تخت. از مهم ترین اسناد تاریخی موجود در تخت جمشید، نقوش پلکان شرقی کاخ آپادانا است که اقوام و ملل تابعه دولت هخامنشی را در لباس های محلی خود و هنگام حمل هدایا به دربار هخامنشی نشان داده است.